

STAREA DE NECESITATE ȘI EFECTELE ACESTEIA ÎN DOCTRINA ȘI LEGISLAȚIA PENALĂ A ROMÂNIEI

Diana Elena MOREGA,
doctorandă

REZUMAT

Des temps les plus anciens, il a été considéré qu'on ne peut pas traduire devant la responsabilité pénale la personne qui commet l'action étant dans la nécessité d'enlever un danger grave, provoqué soit par les hommes, soit par le cas fortuit, danger qui ne peut pas être autrement évité.

După cum se știe, în viața socială există momente în care o persoană, datorită unor situații excepționale, accidentale sau provocate de oameni, săvârșește o faptă prevăzută de legea penală pentru a salva de la un pericol iminent și care nu putea fi înlăturat altfel, anumite valori protegute de lege [3, p. 362].

În Republica Moldova denumită „stare de extremă necesitate” (art.38 Cod penal), această cauză care înlătură caracterul penal al faptei este reglementată în termeni relativ asemănători cu prevederile art.45 din Codul penal al României.

Interesul obștesc din reglementarea legii penale române a făcut loc celui public în aceea a Codului penal din Republica Moldova. Prin termenul de „interes public” doctrina juridică a Republicii Moldova [8, p. 303-305] a înțeles tot ceea ce interesează organizațiile de stat, organizațiile publice sau orice organizație care desfășoară o activitate utilă social și care funcționează potrivit legii. Din sfera noțiunii de interes public în această concepție fac parte siguranța statului, proprietatea publică, activitatea organelor și instituțiilor de stat, ordinea publică și alte valori asemănătoare.

Starea de necesitate se ca-

acterizează deci prin iminența pericolului pentru valorile prevăzute de lege, prin ivirea unui fenomen neprevăzut, care creează această stare de pericol și prin alternativa în care se află o persoană, de a salva acele valori aducând prejudicii drepturilor altuia (altora) ori de a lăsa să fie pierdute sau prejudiciate valori (drepturi, bunuri sau interese). Dacă salvarea se materializează într-o faptă prevăzută de legea penală și dacă acea faptă a fost comisă în anumite condiții, de asemenea prevăzute de lege, există starea de necesitate ca o cauză ce înlătură caracterul penal al faptei, excluzând existența infracțiunii și a răspunderii penale.

Prin urmare, săvârșirea faptei prevăzute de legea penală, în condițiile în care făptuitorul nu poate scăpa de pericolul ce îl amenință decât în acest mod, constituie o caracteristică a stării de necesitate. Aceasta înseamnă că, dacă pericolul ar fi putut fi evitat în alt mod, starea de necesitate, ca situație obiectivă cu relevanță juridică penală, nu va fi realizată.

Cu toate că persoana ce acțiunează în stare de necesitate o face sub presiunea circumstanțelor excepționale în care se află, ea săvârșește fapta cu voință și conștiință, realizând consecințele pe care le poate produce intervenția sau neintervenția sa, cu toate că opțiunea sa are un caracter ineluctabil, fiind rezultatul unei voințe constrânse, astfel încât nu se poate vorbi de o libertate de determinare [1, p. 175], aprecierea existenței sau inexistenței - în acest mod obiectiv - a stării de necesitate se face ulterior, după comiterea faptei prevăzute de legea penală.

În situațiile în care evenimentele constrângătoare excepționale rezultate din starea de necesitate produc o alterare

momentană a facultăților mintale, nemaifiind vorba de caracterul rațional al faptei, fapta comisă în atare împrejurări nu va fi infracțiune pe temeiul iresponsabilității și nu ca urmare a stării de necesitate propriuzise. În acest sens, s-a arătat că, atunci când un individ, răbdând de foame “ajunge din această cauză la slăbirea sistemului psiho - fiziologic în așa grad, încât este cuprins de delirul foamei, desigur că faptele săvârșite de el nu numai că nu-i sunt imputabile, dar el, pierzând uzul rațiunii, nu mai este nici responsabil. Ca atare, nepedepsirea va fi datorită nu stării de necesitate, ci iresponsabilității” [6, p. 855].

Fapta săvârșită în stare de necesitate presupune totuși existența factorului intelectual al vinovăției. Dacă există o anumită limitare a libertății de determinare, ce exclude existența factorului volitiv, factorul intelectual trebuie să existe [1, p. 175]. Cu toate acestea, noi credem că în cazul intervenientului, a celui care săvârșește fapta prevăzută de legea penală pentru a salva viața, integritatea corporală sau sănătatea altuia, un bun important al altuia sau un interes obștesc, constrângerea nu poate fi identică cu ceea ce este resimțită de persoana ce acționează în propria sa cauză, după cum nici factorul volitiv nu este afectat în egală măsură.

Starea de necesitate este o cauză care înlătură caracterul penal al faptei deoarece lipsește

vinovăția, iar fără vinovăție nu există infracțiune.

Așa cum s-a arătat în literatura juridică, starea de pericol”... face ca omul să lucreze condus de un animus, adică element imaterial, deosebit de acela cerut pentru existența ilicitului penal; astfel fiind, rațiunea reacțiunii represive dispare și odată cu ea încetează incidența legii penale” [6, p. 883]. De asemenea, “...legile penale nu au rațiunea de a interveni decât acolo unde activitatea omului poate și trebuie să fie îngădită. Ori, acolo unde legea poate să intervină cu o îngădire, înseamnă că și omul poate și deci trebuie să se conformeze unei atari îngădiri” [*idem*, p. 858]. Activitatea celui constrâns de împrejurări de excepție este lipsită de “un element subiectiv conform cu acela cerut pentru existența ilicitului penal”, respectiv vinovăția [4, p. 199; 7, p. 148].

Datorită faptului că voința făptuitorului nu este determinată în condiții normale, ci sub imperiul nevoii de salvare, aplicarea pedepsei n-ar fi nici utilă, nici eficace “deoarece, pus din nou în fața unei situații similare, autorul, neputând reacționa în alt fel, va repeta săvârșirea faptei - independent de existența unei sancțiuni - căci, așa cum s-a spus, “necesitatea nu cunoaște lege” [4, p. 199].

Înlăturarea imputabilității în cazul faptelor comise în stare de necesitate se sprijină pe inutilitatea pedepsirii acestora, dar

- alături de majoritatea autorilor [5, p. 344] - și noi credem că nu se poate admite sau justifica, cu deplin temei, ideea unei facultăți juridice sau a unui drept de a săvârși asemenea fapte, care ar avea ca fundament utilitatea socială.

De asemenea, considerăm că nu poate fi adoptată fără serioase rezerve opinia unor juriști [1, p. 176], potrivit căreia faptele săvârșite în condițiile stării de necesitate ar fi, în abstracto, lipsite de pericol social, cu motivația că o asemenea faptă ar fi o reacție legitimă, firească - recunoscută ca atare de conștiința socială.

În primul rând, acțiunea săvârșită are ca efect imediat - în anumite cazuri - lezarea altor valori sociale, e drept, de mai mică importanță dar deopotrivă ocrotite de lege sau, și mai precis, lezarea drepturilor unor terți inocenți. Dacă în cazul legitimei apărări lezarea drepturilor sau persoanei agresorului este justificată de însuși faptul ilicit al agresiunii, în cazul stării de necesitate fapta, cu atât mai mult cu cât prejudiciază un nevinovat, nu poate fi considerată socialmente lipsită de pericolul social necesar pentru existența infracțiunii. Așa cum s-a adăugat, “este dificil de calificat ca socialmente utilă - și, am adăuga noi, ca lipsită de pericol social - fapta naufragiatului care smulge scândura care ținea la suprafața apei pe un altul pentru a se salva pe sine, sau fapta celui care în timpul

unui incendiu calcă în picioare, rănește sau chiar ucide pe alți semenii în învălmășeala produsă” [*idem*, p. 177].

În al doilea rând, cel care săvârșește o faptă în condițiile stării de necesitate are întotdeauna posibilitatea unei opțiuni, a unei alegeri între sacrificiul valorii sociale aflate în pericol, pe de o parte, și sacrificarea drepturilor sau intereselor altuia. Alegearea sa, în sensul de a acționa, implică în mod necesar asumarea unui risc, mai mult sau mai puțin conștient. Dacă valoarea sacrificială este mai mică decât cea salvată fapta nu va constitui infracțiune și s-ar putea considera că societatea trage un profit (un om salvat în loc de doi pierduți) dar, așa cum - de asemenea - s-a subliniat, “... nu perspectiva acestui folos pentru societate poate transforma o faptă prevăzută de legea penală într-o faptă socialmente utilă, iar pe făptuitor, într-un judecător suveran al situației cu atribuții de a-și exercita preferința în fața unei alternative, în virtutea unui drept recunoscut” [*ibidem*]. Prin urmare, inexistența unui drept preexistent de a acționa într-un anumit mod face ca fapta, astfel comisă, să prezinte totuși un anumit grad de pericol social.

În al treilea rând, dacă, în mod curent, faptele comise în stare de necesitate nu ar prezenta acest pericol social sau gradul de pericol social necesar pentru existența unei infracțiuni n-ar mai fi fost nece-

sară existența acestei instituții a dreptului penal, urmând a li se aplica dispozițiile art.18¹ din Codul penal. Existența însăși a instituției stării de necesitate și a unor condiții anume determinate în care faptele nu constituie infracțiuni demonstrează, *per a contrario*, că dacă nu ar fi existat starea de necesitate ori n-ar fi îndeplinite aceste condiții speciale, fapta ar constitui infracțiune, prezentând deci, în genere, pericolul social necesar existenței acesteia. De vreme ce legiuitorul a incriminat fapte de genul celor ce pot fi comise în condițiile stării de necesitate noi credem că acesta a considerat că asemenea fapte prezintă pericolul social generic care să impună aplicarea reactivă a legii penale, acest pericol constituind, criteriul fundamental al incriminării.

Dacă fapta comisă în stare de necesitate nu prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni s-ar putea pune ipotetic problema aplicabilității prevederilor art. 45 C. p. (starea de necesitate) ori a celor din art. 18¹ C. p. În rezolvarea acestei probleme s-ar putea susține că într-un-cât prevederile art. 45 C. p. sunt aplicabile numai atunci când fapta săvârșită prezintă pericolul social al unei infracțiuni în situațiile în care aceasta nu răspunde acestei trăsături esențiale, sunt incidente disp. art. 18¹ C.p.

Fapta săvârșită în apărare trebuie să prezinte pericolul social generic al unei infrac-

țiuni altfel nu ar fi prevăzută de legea penală și nu ar fi îndeplinită una dintre condițiile esențiale pentru existența stării de necesitate. Din moment ce legea penală a prevăzut o faptă, înseamnă că ea a apreciat și evaluat pericolul social generic al acesteia necesar pentru existența unei infracțiuni. În afara, în lipsa unui pericol social de asemenea natură și anvergură nu ar fi existat rațiune ca fapta să fie prevăzută ca infracțiune de legea penală. Determinarea pericolului social concret al unei fapte este un drept și o obligație corelativă a organelor judiciare care nu pot influența asupra incidenței prevederilor art. 45 C. p., a reținerii ei, deci a stării de necesitate.

Lipsa pericolului social concret al unei fapte prevăzute de legea penală săvârșite în stare de necesitate nu poate surmonta aplicarea prevederilor legale ale art. 45 C. p. deoarece lipsa caracterului concret al faptei nu există *ab initio*, ci este înlăturat prin rigoare, ca urmare a lipsei de vinovăție; deci nu se poate pune problema aplicării dispozițiilor art. 18¹ C. p.

O altă soluționare ar fi și illogică pentru că ar determina aplicarea unei sancțiuni cu caracter administrativ în temeiul prevederilor art. 18¹ C.p., deși motivul pentru care au fost scoase de sub incidența legii penale faptele săvârșite în stare de necesitate este absența vinovăției astfel că “nu se poate reproșa nimic unui om care

acționează pentru evitarea unui pericol care nu putea fi altfel evitat” [1, p. 178].

Dacă sunt întrunite cumulativ toate condițiile stării de necesitate, acțiunea de salvare, deși prevăzută ca infracțiune de lege penală va fi justificată dacă nu s-au depășit limitele speciale instituite prin dispozițiile art. 45 alin. (3) Cod penal.

În general, depășirea limitelor stării de necesitate poate avea loc prin neîndeplinirea uneia sau mai multor condiții cerute de lege ceea ce face - în raport cu împrejurările concrete ale cauzei - ca fapta să constituie infracțiune, antrenând răspunderea penală a făptuitorului. Așa cum s-a arătat [3, p. 367], “orice situație concretă în privința căreia nu s-ar stabili existența vreuneia dintre condițiile cerute pentru existența stării de necesitate se va plasa, implicit, în afara limitelor de aplicare ale acesteia”.

În afara acestor condiții generale, rezultate din prevederile art. 45 alin. (2) Cod penal, legea a impus o condiție specială acțiunii de salvare, fixând o anumită relație de proporționalitate între valoarea socială salvată și cea sacrificată, a cărei depășire - într-un anumit sens face ca făptuitorului să i se refuze beneficiul stării de necesitate. Dacă făptuitorul și-a dat seama, chiar de la începutul săvârșirii faptei, că prin acțiunea sa pricinuieste urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul

nu era înlăturat, acesta nu se va fi aflat în stare de necesitate în sensul legii noastre penale [5, p. 347], chiar dacă făptuitorul se găsea sub influența unei constrângeri [2, p. 201].

Ca și în cazul legitimei apărări, cerința proporționalității derivă din însăși ideea de constrângere psihică, fiind cu atât mai necesară și rațională în cazul stării de necesitate, unde acțiunea de salvare se poate concretiza adesea în fapte păgubitoare pentru un terț inocent (și nu ca în situația legitimei apărări, în care agresorul săvârșește atacul cu intenție, suportarea consecințelor ripostei fiind, într-o anumită măsură, o consecință a propriei sale acțiuni sau inacțiuni).

În situația unor valori egale, au existat în literatura noastră juridică opinii oarecum divergente. Astfel, dacă o persoană sacrifică viața altuia pentru a și-o păstra pe a sa, întruna din păreri se susține, pornindu-se de la dispozițiile art. 131 ale Codului penal de la 1937, că n-ar exista starea de necesitate, deoarece, în caz contrar, ar însemna să dai dreptate celui brutal și egoist [9, p. 251]. Această opinie a rămas însă izolată, majoritatea autorilor considerând că starea de necesitate există și în această ipoteză și că fapta prevăzută de legea penală trebuie să rămână în afara sferei de incidență a dreptului penal, având în vedere ideea de constrângere psihică pe care se fundamentează însăși existența in-

stituției ca atare [1, p. 201-202]. În cazul clasic a doi naufragiați care se luptă pentru a-și smulge unul altuia o scândură care nu putea salva decât pe unul dintre ei (tabula unius capax) s-a spus, pe bună dreptate, că este vorba de o situație complexă, de o conexitate între starea de necesitate în care se află ambele persoane și legitima apărare reciprocă în care se poate afla fiecare ca urmare a agresiunii celuilalt [3, p. 370].

Condiția specială a proporționalității dintre valorile salvate și cele sacrificate rezultă din dispozițiile art. 45 alin. (3) Cod penal, potrivit căroră “nu se află în stare de necesitate persoana care în momentul când a săvârșit fapta și-a dat seama că pricinuieste urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul nu era înlăturat.”

Această condiție este aplicabilă tuturor cazurilor în care s-ar putea invoca existența stării de necesitate, indiferent de valorile protejate de lege (viața, integritatea corporală sau sănătatea unei persoane; un bun important sau un interes public) și fără a se face distincție între acțiunile de salvare în interes propriu și cele ale unui intervenient.

Din prevederile legii rezultă că este vorba de o acțiune exagerată de înlăturare a pericolului, de o depășire a limitelor stării de necesitate întrucât făptuitorul - chiar dacă aflat sub imperiul constrângerii ca-

racteristice stării de necesitate - a fost conștient, în momentul săvârșirii faptei, că pricinuieste urmări vădit mai grave, ori, așa cum s-a subliniat, nu se poate admite înlăturarea unui rău mai mic prin cauzarea conștientă a unui rău mai mare [4, p. 202].

Aplicarea prevederilor art. 45 alin. (3) Cod penal și înlăturarea făptuitorului de la beneficiul stării de necesitate presupune a se constata:

- existența unor urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul nu era înlăturat;

- sub aspect subiectiv, împrejurarea că făptuitorul era conștient ("și-a dat seama"), în momentul săvârșirii faptei, că va pricinui astfel de urmări vădit mai grave.

Din punct de vedere obiectiv, prima condiție presupune o constatare ex post, efectuată prin compararea unei situații certe, respectiv a urmărilor vădit mai grave produse, cu o situație eventuală, dedusă pe cale logico-rațională din materialitatea faptelor (gravitatea și iminența sau actualitatea pericolului, împrejurările concrete în care acesta s-a produs, posibilitățile și mijloacele de salvare aflate la dispoziția făptuitorului etc.), respectiv urmările care "s-ar fi putut produce" dacă pericolul era înlăturat.

Ca urmare a caracteristicilor acestei condiții obiective, a cărei existență nu este suficientă prin ea însăși a conduce la înlăturarea beneficiului stării de

necesitate, legiuitorul a impus cerința subiectivă ca făptuitorul să fi fost conștient, să-și fi dat seama, să fi avut reprezentarea - în momentul în care a săvârșit fapta - că pricinuieste urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi produs dacă amenințarea rezultată din pericol s-ar fi realizat efectiv. Prin urmare, făptuitorul este obligat de lege să facă o analiză a situației, să evalueze nu numai gravitatea pericolului și gradul de iminență a acestuia, ci și eventualele consecințe care s-ar putea produce dacă acesta nu ar fi înlăturat, comparându-le rapid cu urmările care s-ar putea produce în cazul diferitelor variante de acțiuni de salvare pe care le-ar putea săvârși, dacă - desigur - are la dispoziție mai multe variante. Pe baza acestei analize, el trebuie să decidă dacă salvează valoarea socială protejată, trecând la acțiunea de salvare ori dacă o abandonează pericolului respectiv, în primul caz având obligația de a nu produce urmări vădit mai grave. Aceasta înseamnă că înlăturarea beneficiului stării de necesitate în condițiile prevăzute în art. 45 alin. (3) Cod penal se datorează existenței vinovăției, a acelei trăsături esențiale a infracțiunii ce lipsește în cazul păstrării unei relative proporții între urmările eventuale ale pericolului și urmările certe ale acțiunii de salvare. Pe de altă parte, producerea deliberată a unor urmări vădit mai grave, de care făptuitorul este conștient (le urmă-

rește sau le acceptă), atestă că acesta, în momentul respectiv, nu s-a aflat sub influența unei constrângeri psihice suficient de puternice pentru a justifica acțiunea disproporționată de salvare și specifică existenței stării de necesitate. Caracterul modic al constrângerii psihice ori lipsa acesteia face ca acțiunea de salvare să fie comisă cu vinovăție, urmările vădit mai grave datorându-se intenției directe sau indirecte a făptuitorului care, invocând starea de necesitate în astfel de condiții, poate încerca să disimuleze o faptă penală gravă, comisă deliberat, profitând de un eveniment accidental de genul cutremurului, incendiului etc.

Deoarece, așa cum s-a arătat, latura subiectivă are un rol esențial în configurarea stării de necesitate, dacă făptuitorul nu și-a dat seama, în acel moment, că acțiunea sa de salvare pricinuieste urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul nu era înlăturat, dacă - deci - n-a avut conștiința acestei disproporții, el va putea beneficia de starea de necesitate. Așadar, deși disproporția există în mod obiectiv, lipsa vinovăției - determinată de constrângerea psihică generată de pericol - face ca fapta prevăzută de legea penală să nu constituie infracțiune.

În reglementarea anterioară (art. 131 alin. (1) Cod penal 1937), condiția proporționalității nu exista în legătură cu fapta salvării vieții sau integrității

corporale, astfel încât o persoană aflată în stare de necesitate își putea salva viața proprie sacrificând viețile mai multor persoane, ceea ce era excesiv [1, p. 202]. În schimb, în cazul acțiunilor de salvare a bunurilor se cerea ca bunul salvat să fie de o valoare vădit mai mare decât bunul sacrificat, astfel încât făptuitorul nu beneficia de efectele stării de necesitate dacă bunul era de o valoare egală cu cel sacrificat.

Dacă, așa cu rezultă din dispozițiile art. 45 alin. (3) Cod penal, condiția de proporționalitate se stabilește în raport cu urmările produse și cele care s-ar fi putut produce, respectiv gradul de lezare a unor drepturi sau valori sociale ori interese legitime și măsura probabilă în care ar fi fost prejudiciată valoarea apărată de pericol și dacă această condiție este valabilă pentru valori de același gen sau bunuri salvate prin deteriorarea sau distrugerea altor bunuri; viață pentru viață etc.). Nu este mai puțin adevărat că evaluarea celor două categorii de urmări trebuie să aibă loc și în situația unor valori de genuri diferite, dintre care una (sau unele) salvată (salvate) și alta (sau altele) sacrificată (sacrificate). Noțiunea de “urmări”, folosită de legiuitor nu implică, așadar, în mod necesar și obligatoriu același gen (specie) de valori, cerința de proporționalitate fiind deopotrivă exigibilă când acestea sunt diferite. Avem în vedere, desigur, cate-

goria juridică de valoare socială ocrotită prin dispozițiile părții speciale a Codului penal dar și prin prevederile art. 45 alin. (2) Cod penal și nu o anumită valoare economică sau financiară a două bunuri deoarece, așa cum s-a arătat, “urmează a fi judecată fapta unei persoane săvârșită în condiții excepționale, ca rezultat al constrângerii, și nu printr-o operație de evaluare strictă a echivalenței de valori” [1, p. 203].

Cu toate acestea, suntem de părere că problema “echivalenței valorilor” - în sensul de valoare definită mai sus - se pune în mod obligatoriu în cazul unor valori care nu sunt de același gen. Dacă poate fi admisă existența stării de necesitate când se sacrifică un bun material, oricât de important, pentru salvarea vieții unei persoane, nu se poate susține că nu au fost depășite limitele acestei stări când se sacrifică viața unui om pentru a salva un bun important al făptuitorului sau al altuia, dacă este vorba de un intervenient. În această ultimă ipoteză nu sunt aplicabile prevederile art. 45 alin. (1) Cod penal deoarece, toate celelalte condiții fiind întrunite, făptuitorul a produs urmări vădit mai grave decât cele care s-ar fi putut produce dacă pericolul nu era înlăturat, cu condiția - implicată - ca el să-și fi dat seama de acest lucru. A admite contrariul înseamnă a răsturna întreaga construcție rațională și juridică a instituției stării

de necesitate și a considera că este în afara ilicitului penal o faptă, săvârșită - e adevărat - în împrejurări excepționale, prin care s-a înlăturat amenințarea cu un pericol ale cărui consecințe erau reparabile, dar care a produs efectiv un rău iremediabil, o urmare evident și vădit mult mai gravă.

Cerința proporționalității și a depășirii, pe această cale, a limitelor stării de necesitate are numeroase alte aspecte, chiar și dacă ar trebui să ne referim doar la celelalte raporturi dintre valorile prevăzute în art. 45 alin. (2) Cod penal (interes public și bun; interes public și viață; interes public și un alt interes public etc.) Nu ne-am propus însă a o epuiza, fie și numai pentru faptul că numărul și complexitatea situațiilor de viață posibile este practic infinit, după cum și numărul ipotezelor teoretice imaginabile este nelimitat.

Depășirea cu știință a limitelor stării de necesitate nu înlătură caracterul penal al faptei dar, dacă sunt întrunite celelalte condiții ale acesteia, făptuitorul va beneficia de circumstanța atenuantă legală prevăzută de art. 73 lit. a) Cod penal. Când aceste condiții nu sunt întrunite, dar a existat o stare de tulburare sufletească ce a contribuit la săvârșirea faptei, această tulburare va putea fi reținută, după caz, ca o circumstanță atenuantă legală art. 73 lit. b) Cod penal sau judiciară (art. 74 Cod penal).

Articolul 131 alin. (3) din Codul penal anterior prevedea

că “nu se consideră în stare de necesitate acela care avea obligația legală de a înfrunța pericolul.” Așa cum s-a arătat în literatura noastră juridică, această prevedere avea caracterul unei excepții și nu constituia o condiție propriu-zisă deoarece “se raporta la cazurile excepționale când datorită profesiei sau calității sale inculpatul era dator, chiar constrâns de necesitatea să înfrunte pericolul” [6, p. 864], iar printr-o dispoziție expresă a legii se ridica beneficiul stării de necesitate în cazul unor fapte săvârșite în condițiile acestei stări.

Eliminarea persoanelor obligate a înfrunța pericolul (pomieri, militari, marinari, aviatori etc.) de la beneficiul stării de necesitate a fost considerată ca o prevedere legală inutilă în reglementarea acestei instituții de vreme ce alte dispoziții speciale ale legii impuneau această obligație anumitor categorii de persoane. În aceste condiții, cel obligat la înfrunțarea pericolului în virtutea funcției sau profesiei nu va putea invoca starea de necesitate dacă, pentru a se salva pe sine, săvârșește vreuna din faptele prevăzute de legea penală [1, p. 204].

Obligația legală de a înfrunța pericolul exclude existența constrângerii specifice stării de necesitate astfel încât, în asemenea cazuri, lipsește însuși temeiul care justifică înlăturarea caracterului penal al faptei. Cu toate acestea, excluderea stării de necesitate privește numai

acele pericole care sunt specifice și inerente profesiei, funcției sau îndeletnicirii respective, ori care sunt eventual posibile în sfera exercitării lor. Astfel, în cazul unui naufragiu, dacă marinarii sunt obligați să rămână la posturile lor, nu se va putea refuza beneficiul stării de necesitate unui medic care, pentru a se salva pe sine, săvârșește o faptă prevăzută de legea penală, întrucât profesia acestuia din urmă implică obligația legală de a înfrunța un alt gen de pericole.

Totuși, persoanele obligate la înfrunțarea pericolului vor beneficia de această cauză care înlătură caracterul penal al faptei dacă săvârșesc o faptă prevăzută de legea penală, în exercițiul funcției sau profesiei, pentru a înlătura un pericol grav și iminent la care erau expuse alte persoane [3, p. 369], precum și - dacă sunt întrunite condițiile cerute de lege - ori de câte ori fapta nu are legătură cu funcția, profesia sau îndeletnicirea acestuia, situații în care nu avea obligația legală de a interveni.

Se poate vorbi de o depășire a limitelor stării de necesitate numai în cazurile în care făptuitorul se găsea în stare de necesitate, dar acțiunea sa de salvare a fost exagerată, depășind limitele de proporționalitate cerute prin dispozițiile art. 45 alin. (3) C. p.

Așa cum s-a arătat, depășirea limitelor stării de necesitate este nemijlocit legată de pre-

viziunea urmărilor vădit mai grave ale acțiunii de salvare, cerința ca făptuitorul să-și fi dat seama că urmările faptei sale sunt vădit mai grave decât cele care s-ar fi produs dacă pericolul nu era înlăturat având drept consecință răspunderea penală a acestuia, dacă este comisă cu intenție sau din culpă cu previziune [1, p. 205-206].

Deși destul de dificilă de probat, împrejurarea dacă făptuitorul și-a dat sau nu seama că pricinuieste urmări vădit mai grave va trebui analizată de la caz la caz, refuzându-se întotdeauna beneficiul stării de necesitate celui care intenționat a pricinuit asemenea urmări, dar examinându-se cu toată atenția cazul celui care și-ar fi putut da seama de producerea unor asemenea urmări.

S-a susținut că prin expresia folosită de legiuitor - “și-a dat seama că pricinuieste urmări vădit mai grave” - se înțelege și situația în care făptuitorul ar fi avut posibilitatea să-și dea seama de producerea unor astfel de urmări [*idem*, p. 206-207], argumentându-se că, dacă în cazul legitimei apărări culpa evidentă într-o apărare exagerată exclude pe cel agresat de la beneficiul cauzei care înlătură caracterul penal al faptei, pentru identitate de rațiune, soluția ar trebui să fie aceeași în cazul stării de necesitate. Suntem de acord cu această opinie, adăugând că pentru starea de necesitate, la care pot interveni prejudicii pentru un terț inocent,

condițiile cerute de lege sunt în general mai restrictive decât în cazul legitimei apărări, ceea ce obligă, în puls, pe cel care săvârșește o faptă prevăzută de legea penală, să analizeze situația și să prevadă acele urmări vădit mai grave, iar dacă nu a făcut-o, deși putea și trebuia să o facă, urmează să răspundă penal pentru culpa sa evidentă. În orice caz, în stabilirea culpei cu previziune trebuie să se aibă în vedere atât dacă, în împrejurările excepționale în care a acționat, făptuitorul ar fi avut posibilitatea să prevadă urmările vădit mai grave, dacă, în raport cu situația concretă în care s-a aflat, trebuia să prevadă aceste urmări, cât și starea psihică exercitată de amenințarea generată de pericol. De asemenea, pornind de la această constrângere ce fundamentează însăși existența instituției, credem că în practica judiciară este necesar să se distingă, în stabilirea culpei cu previziune, între făptuitorul care a acționat pentru a-și salva viața, integritatea corporală sau sănătatea proprie și intervenientul care a comis fapta prevăzută de legea penală pentru a salva pe altul, deoarece acesta din urmă - așa cum am arătat mai sus - a avut mai multă libertate de determinare și mai multe posibilități psihice de a evalua exact situația și de a prevedea eventualele consecințe ale faptei sale. De altfel, rațiunea de a fi a stării de necesitate în cazul terțului intervenient este alta- așa cum am sublini-

at-ceva mai complexă, dar mai puțin constrângătoare decât în cazul celui ce acționează în interes propriu.

Deoarece starea de necesitate înlătură caracterul penal al faptei ca urmare a lipsei vinovăției, rezultată din existența constrângerii, că efectele acesteia se produc subiectiv, *in personam* [3, p. 371].

Deși existența pericolului grav și iminent este o situație obiectivă, pe care o poate invoca oricine, efectul constrângător al acestei împrejurări asupra libertății de determinare și dirijare a vinovăției unei alte persoane, decât cea aflată în pericol constituie totuși o împrejurare subiectivă. Prin urmare, existența lipsei de vinovăție și a constrângerii vor trebui examinate în raport cu intervenientul și deci toate condițiile stării de necesitate vor fi examinate în raport cu acesta [*ibidem*], după ce sa va fi constatat existența obiectivă a pericolului în care s-a aflat persoana, bunul important sau interesul obștesc pentru a cărui salvare a fost săvârșită fapta prevăzută de legea penală.

Din aceleași motive, în cazul pluralității de persoane care au participat la acțiunea de salvare, existența constrângerii va fi cercetată separat pentru fiecare participant în parte.

Așa cum s-a subliniat în literatura juridică [1, p. 216], efectele *in personam* ale stării de necesitate constituie una dintre cele mai evidente deosebiri față

de consecințele ce decurg din doctrinele care privesc această instituție, ca un fapt justificativ ori ca un drept recunoscut, potrivit cărora starea de necesitate produce efecte *in rem*, față de toți participanții, indiferent de poziția psihică a acestora în momentul respectiv.

Starea de necesitate înlătură deci caracterul penal al faptei. Art. 45. alin. (1) C. p. prevede că: „Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, săvârșită în stare de necesitate”.

Înlăturarea caracterului penal al faptei prevăzute de legea penală, săvârșită în stare de necesitate nu are, de regulă, ca efect și înlăturarea răspunderii civile a făptuitorului.

Antrenarea răspunderii civile se bazează pe faptul că, adesea, prin fapta săvârșită în stare de necesitate se aduc prejudicii unei alte persoane căreia nu i se poate reproșa nimic cu privire la producerea pericolului respectiv [3, p. 371], iar de cele mai multe ori vătămarea intereselor celui nevinovat este provocată de o acțiune de salvare a unui interes propriu al autorului faptei. Persoana prejudiciată nu poate fi obligată să suporte prejudicii ocazionate de salvarea unor bunuri sau valori ce nu-i aparțin.

Fără a intra în analiza diferitelor teorii [1, p. 218], care au încercat să fundamenteze răspunderea civilă pentru prejudicii cauzate în condițiile stării de necesitate, ne rezumăm a preci-

za că paguba trebuie reparată în temeiul principiului general al răspunderi civile, potrivit căruia persoana care prejudiciază pe altul este obligată să-l dezdăuneze sau, în cazul unei culpe, pe incidența riscului în salvarea bunului amenințat.

În cazul stării de necesitate perfecte, dacă acțiunea de salvare este comisă de cel amenințat, în condițiile în care pericolul a fost provocat de o împrejurare fortuită, repararea pagubei este în sarcina persoanei care a beneficiat de această acțiune [3, p. 372]. În cazul intervenientului, acesta va putea cere ca acțiunea în daune să fie îndreptată împotriva persoanei salvate de la pericol. Dacă în sarcina persoanei prejudiciate poate fi reținută o culpă excesivă în producerea stării de pericol, făptuitorul acțiunii de salvare nu va putea fi tras la răspundere civilă. În cazul culpei comune, atât a făptuitorului, cât și a persoanei prejudiciate, daunele urmează a fi suportate proporțional cu culpa fiecăruia. De asemenea, nu există răspundere civilă în cazul în care fapta săvârșită de

intervenient, în stare de necesitate, a fost efectuată pentru salvarea celui prejudiciat sau vătămat.

În cazul depășirii limitelor stării de necesitate, fapta săvârșită atrage răspunderea civilă a celui vinovat de producerea urmărilor vădit mai grave.

De asemenea, subzistă dreptul la repararea integrală a prejudiciului și în cazul stării de necesitate putative deoarece, dacă în penal eroarea de fapt constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, făptuitorul trebuie să răspundă din punct de vedere civil.

În toate cazurile, cel obligat prin hotărârea instanței penale la plata despăgubirilor civile va avea la dispoziție acțiunea în regres contra persoanei care a provocat producerea pericolului și contra celor care răspund civil pentru acea persoană (părinții pentru copiii minori care locuiesc împreună cu aceștia, comitenții pentru prepuși etc.).

Recenzent:
M.GHEORGHIȚĂ,
prof. univ.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ionescu A. Legitima apărare și starea de necesitate. București: Editura Științifică, 1972
2. Antoniu G. Partea generală a Codului Penal într-o viziune europeană. In: Revista Ionescu A.V. de Drept Penal, 2004, nr. 1
3. Dongoroz V. ș. a. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală. vol. I, București: Ed. Academiei R.S.R., 1969
4. Dobrinou V. ș. a. Drept penal, partea generală. București: Ed. Științifică, 1992
5. Vasiliu T. ș. a. Codul penal comentat și adnotat. Partea generală. București: Editura Științifică, 1972
6. Tanoviceanu I. Tratat de drept și procedură penală. București: Cartierul judiciar, 1924
7. Basarab M. Drept penal, partea generală. București: Editura didactică și pedagogică, 1983
8. Botnaru St., Brânză S. ș. a. Drept penal. Parte specială. Vol. I. Chișinău: Cartier Juridic, 2005
9. Oancea I. Drept Penal, partea generală. București: Editura didactică și pedagogică, 1965